

เทศน์โปรดคุณแพพวง วรธนะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด

เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

ปราบ-ชู้

ในมงคลสูตรท่านกล่าวไว้พวกเราฟังจนชินหู สวดสาธยายจนชินปาก คือ “อเสวนา จ พาลานํ” แปลความว่า การไม่คบคนพาลสันดานหยาบ การคบบัณฑิตผู้ประพฤติชอบด้วยกายวาจาใจ “เอตมฺมงฺกฺลฺมฺตฺตมํ” ท่านว่าเป็นมงคลอันสูงสุด

เราอาจคิดแต่ในแง่ภายนอก คบคนพาลสันดานหยาบนอกๆ อย่างนั้น นั่นก็ถูกในการเกี่ยวกับสังคม เพราะมนุษย์เราอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องมีเพื่อนฝูงญาติมิตรเกี่ยวข้องกับสังคมนาน้อย นี่ท่านสอนแง่หนึ่ง แต่อาจคิดในแง่เดียวเท่านั้น สำหรับตนเองเป็นพาลหรือเป็นบัณฑิตนั้นเลยลืมคิด ถ้าหากเราคิดแต่เพียงแง่เดียว เราก็กังวลเรื่องตัวเรา เป็นแต่เพียงไม่ไปคบคนพาลภายนอกแล้วก็ถือว่าดี แต่การที่เราคบคนพาลภายในคือใจเราเองนั้น เราไม่ทราบว่าจะคบกันมานานเท่าไร ความจริงคบกันมาตั้งแต่วันเกิดจนกระทั่งบัดนี้

คนพาลภายในหมายถึงอะไร ? หมายถึงตัวเราเอง ซึ่งเป็นคนๆ หนึ่งที่มีจิตเป็นพาล คอยกีดกันคอยจุกดลาก คือกีดกันในทางที่ดี ไม่ให้ทำความดีได้โดยสะดวกสบาย หาเรื่องนั้นมาขัดข้อง หาเรื่องนี้มายุแหยให้ล้มเหลวไปตามมันจนได้เรื่อยๆ มาที่เรียกว่า “พาลภายใน” คำว่า “พาล” นั้น ทางพุทธศาสนาท่านหมายถึงความคิดที่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือนร้อนเสียหาย ท่านเรียกว่าคนพาลหรือคนเขลา จะมีความรู้ความฉลาดมากน้อยเพียงไรไม่สำคัญ ถ้ายังทำตนและคนอื่นให้เดือนร้อนอยู่แล้ว ความรู้ที่ท่านไม่เรียกว่าเป็นความรู้ที่ดีที่ฉลาด เพราะเป็นความรู้ที่ยังผู้หนึ่งให้เป็นคนเลวลงทางความประพฤติที่แสดงออก ตลอดคนอื่นให้ได้รับความเดือนร้อนเสียหายด้วยความคิดเป็นโจร ความคิดเป็นข้าศึก ความคิดแอบทำสิ่งไม่ดีแก่ตนอยู่เนืองๆ และคล้อยตามความคิดเห็นนั้นโดยไม่ยอมเห็นโทษของมัน บางครั้งถึงกับแสดงออกให้คนอื่นรู้และรังเกียจ นี่ท่านเรียกว่า “ใจพาลภายใน” ซึ่งมีอยู่กับทุกคน จะต่างกันบ้างก็เพียงมากหรือน้อย แสดงออกหรือไม่แสดงออกให้คนอื่นรู้หรือไม่เท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากที่มีอยู่กับตัวเราตลอดมา เราเคยคบค้าสมาคมกับพาลตัวนี้มานานแสนนานจนบัดนี้ เราก้ยังมีความสนิทกับพาลของเราอยู่ โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวว่าเรามีพาล เราคบกับพาลคือความคิดและการกระทำที่เราไม่รู้สึกรู้สีกตัวว่าเป็นความผิด ท่านเรียกว่า “พาลภายใน”

จงพยายามเลิกฟื้นความคิดที่เห็นว่าไม่ดี ทั้งส่วนหยาบ ส่วนกลาง ส่วนละเอียดที่มีอยู่ภายในใจอันนี้ อย่าปล่อยให้ใจสั่งสมความเป็นพาล และตั้งบ้านเรือนอยู่บนหัวใจไปนาน ความคิดใดที่ไม่ดี เป็นไปบนหัวใจตลอดกาล บ้านเรือนคือร่างกาย เจ้าของคือใจที่อาศัยอยู่ด้วยกันจะเสียความมั่นคง ทรงความดีไว้ไม่ได้

ความคิดใดที่เป็นไปเพื่อสั่งสมทุกข์ขึ้นมา ความคิดนั้นท่านเรียกว่า “เป็นพาล” การเชื่อหรือคล้อยตามความคิดที่ไม่ดีไม่ถูกนั้น ท่านเรียกว่า “คบคนพาลภายใน” ซึ่งแยกตัวออกห่างยากกว่าพาลภายนอก ผู้เป็นบัณฑิตท่านเห็นโทษทั้งพาลภายในทั้งพาลภายนอก และหลีกเลี่ยงไม่คบและเชื่อถือ ทั้งคอยระวังอย่างอย่างเข้มงวดกวดขัน ไม่สนิทติดจมอยู่กับคนพาลทั้งสองจำพวกนั้น

ปกติคนเราทุกคนมีพาลรอบด้านทั้งภายในภายนอก ความเป็นอยู่ ความเคลื่อนไหว ไหว ทุกคนอยู่ในท่ามกลางแห่งพาลทั้งสองจำพวกดังกล่าวมา ผู้ต้องการความสงบสุขทั้งทางส่วนตน ครอบครัวและส่วนรวม จึงควรระวังภัยจากมารทั้งสองจำพวกนั้น เฉพาะอย่างยิ่งมารภายในที่เกิดกับใจตัวเองสำคัญมาก ควรระวังเสมอ ชื่อว่าเป็นผู้เห็นภัยของคนพาลทั้งภายนอกภายใน และจงคบบัณฑิตนักปราชญ์ ซึ่งหมายถึงภายนอกด้วยภายในด้วย ดังที่เราคบครูอาจารย์เพื่อนฝูงที่มีความรู้ดี ความประพฤติดีงาม สม่ำเสมอ ไม่เอียงซ้ายเอียงขวา เอียงหน้าเอียงหลัง อันเป็นอาการแห่ง “อคติสี่” ซึ่งเป็นของไม่ดี จะเป็นญาติเป็นมิตรหรือเพื่อนฝูงอะไรก็ได้ สำคัญที่ต้องเป็นคนดีเชื่อถือได้ หรือฝากผีฝากไข้ฝากเป็นฝากตายได้ยิ่งเป็นการดีมาก

ในบรรดาบัณฑิตที่ควรคบค้าสมาคม ตลอดถึงครูอาจารย์ที่ให้อุบายสั่งสอนอันดีงามแก่เรา ชื่อว่าบัณฑิต ไม่ต้องมีความรู้ความฉลาดถึงขนาดต้องแบกตู้พระไตรปิฎกมา ยืนยัน หรือมีความรู้ความฉลาดขั้นปริญญาตรี โท เอก ก็ตาม สำคัญอยู่ที่ความคิดความเห็น การประพฤติตัวเป็นธรรม ซึ่งเป็นเครื่องชักจูงให้คนอื่นได้คิดและได้รับประโยชน์ อันชอบธรรม และเห็นเป็นความถูกต้องดีงามไปด้วย เหล่านี้ท่านเรียกว่า “บัณฑิต” เป็นผู้ควรแก่การคบค้าสมาคมระยะสั้นหรือยาว ย่อมเป็นมงคลแก่ผู้คบ ไม่เสียหายล้มจมแต่อย่างใด ยังจัดว่าผู้รู้จักเลือกคบ เป็นผู้มีชีวิตชีวาอันอุดมมงคลเสียอีก ทางพระพุทธศาสนาท่านหมายคนอย่างนั้นว่า “บัณฑิต”

ส่วน “บัณฑิตภายใน” ได้แก่ความคิดอุบายวิธีต่าง ๆ ที่จะเป็นไปเพื่อคุณงามความดีแก่ตนและผู้อื่น นับแต่ฟื้นความคิดเห็นอันเป็นเหตุจะทำให้เกิดคุณงามความดี จนกระทั่งถึงสติปัญญาที่จะถอดถอนกิเลสออกจากจิตใจเป็นลำดับ ๆ เป็นขั้น ๆ ของสติปัญญา เรียกว่า “บัณฑิต, นักปราชญ์” เป็นขั้น ๆ ไปจนถึงขั้น “มหาบัณฑิต”

“มหัศจรรย์” ได้แก่ท่านผู้ทรงมหาสติมหาปัญญาอันแล เลยขึ้น “มหัศจรรย์”ไปแล้วก็ถึง “วิมุตติ” เรียกว่า “จอมปราษฎ์” หรือ “อัครมหัศจรรย์” เลยขึ้นมหัศจรรย์ไปแล้วก็เป็น “จอมปราษฎ์” ได้แก่ผู้เฉลียวฉลาดรอบตัวภายในใจ คือพระอรหันต์ สันนิเสสอาสวะโดยประการทั้งปวง นี่เป็นมงคลอันสูงสุดทั้งสองอย่าง คือ “อเสวนา จ พาลาน” ไม่ให้คบคนพาลภายนอก ทั้งคนพาลภายใน “ปญฺธิตานญจ เสวนา” ให้คบบัณฑิตนักปราษฎ์ผู้เฉลียวฉลาดทั้งภายนอกและภายใน พยายามฝึกตัว ให้มีความเฉลียวฉลาดทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อใจของตนนี้ เรียกว่า “บัณฑิต นักปราษฎ์” ให้คบผู้นี้ เพื่อจะได้สั่งสมส่งเสริมความเป็นปราษฎ์ให้มีกำลังมากขึ้นโดยลำดับๆ เพราะอาศัยท่านผู้ที่มีสติปัญญาฉลาด “เอตมฺมฺกฺลฺมฺตฺตม” เป็นมงคลอันสูงสุดอีกข้อหนึ่ง

อีกข้อหนึ่งท่านกล่าวว่า “สมณานญจ ทสฺสนิ เอตมฺมฺกฺลฺมฺตฺตม” การเห็นสมณะผู้สงบกายวาจาใจ เป็นมงคลอันสูงสุดเช่นเดียวกัน

คำว่า “สมณะ” ตามหลักธรรมที่ท่านแสดงไว้ มี ๔ ประเภท

“สมณะที่ ๑ ได้แก่ พระโสดาบัน สมณะที่ ๒ ได้แก่ พระสกิทาคามี
สมณะที่ ๓ ได้แก่ พระอนาคามี สมณะที่ ๔ ได้แก่ พระอรหันต์

การเห็นสมณะเหล่านี้ชื่อว่าเป็นมงคลอันสูงสุด นี่เป็นมงคลชั้นหนึ่ง เป็นสมณะชั้นหนึ่ง ๆ จากภายนอก

ที่นี้เราพยายามทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลทั้งสี่นั้น หรือสมณะทั้งสี่นั้น ได้แก่พระโสดา สกิทา อนาคา อรหัตผล ขึ้นภายในจิตใจของตน นี่ชื่อว่าเป็นผู้ทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลทั้ง ๔ รวมเป็น ๘ เป็นมงคลอันสูงสุด

ในมงคลสูตรที่ท่านแสดงไว้นี้มีแต่ธรรมสำคัญๆ ทั้งนั้น แต่มีแยกดังที่ว่านี้ จงแยกแยะพิจารณาข้างนอกพิจารณาข้างในเทียบเคียงกัน

เทวดาททั้งหลายมีปัญหาถกเถียงกันอยู่ถึง ๑๒ ปี ไม่มีใครสามารถแก้ปัญหานี้ได้เลย จึงพากันมาทูลถามปัญหานี้กับพระพุทธเจ้า โดยที่ทราบว่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ขึ้นแล้วในโลก และเป็นผู้สามารถชี้แจงอรรถธรรมหรือปัญหาในแง่ต่างๆ ให้เป็นที่เข้าใจแก่ผู้ข้องใจทั้งหลาย จึงได้พากันมาทูลถามพระพุทธเจ้า ตามมงคลสูตรที่ท่านยกไว้เบื้องต้น

แต่เวลาที่ท่านสวดมนต์ท่านยกเอาตั้งแต่ “อเสวนา จ พาลาน” เรื่อยมาเลย ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องเทวดาททั้งหลายจากโน้นจากนี้มากมาย มาเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามปัญหา

ท่านตัดออกเสียหมด เอาแต่เนื้อ ๆ คือมงคลสูตร ๓๘ ประการนี้ เป็นคุณแก่ทั้งเทวดา และมนุษย์ทั้งหลายจนกระทั่งทุกวันนี้ เราจึงควรเจริญมงคลสูตรนี้

สูตรใดก็ตามเป็นที่แน่ใจ หรือเป็นที่สนิทกับจริตนิสัยดังที่กล่าวใน ๒-๓ บท เบื้องต้นนั้นว่า “ไม่คบคนพาลและให้คบบัณฑิต, การเห็นสมณะให้ปรากฏขึ้นภายในจิตใจ เชื่อว่าเป็นผู้ทรงคุณธรรมอันสูงสุดไว้ภายในใจ

คำว่า “เทวดา” ตั้งแต่วันเกิดมาเราไม่เคยรู้เคยเห็น คิดดูชิมมนุษย์ด้วยกัน แม้พระพุทธเจ้าก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง สาวกอรหัตตอรหันต์ท่านก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งๆ แต่ทำไมท่านสามารถรู้เห็นเทวดา จนถึงกับแนะนำสั่งสอนเทวดาให้ได้สำเร็จมรรคผล นิพพานเป็นจำนวนล้านๆ ไม่ใช่ทำธรรมดา!

บางเรื่องกล่าวไว้ในสูตรต่างๆ ว่า “เทวดามาฟังเทศน์พระพุทธเจ้าได้สำเร็จมรรคผลนิพพานเป็นโกฏิๆ แล้วไม่ใช่เพียงแต่เทศน์วันหนึ่งวันเดียว เทศน์จนกระทั่งพระองค์ปรินิพพาน ฟัง “พุทธกิจ” ท่านแสดงไว้ว่า “อพุทธตฺเต เทวปญฺหํ” ตั้งแต่หกทุ่มล่วงไปแล้ว ทรงแก้ปัญหาหรือแนะนำสั่งสอนเทวดาชั้นต่างๆ ที่มาทูลถามปัญหา ท่านถือเทวดาเหมือนกับมนุษย์ทั้งหลาย สอนเทวดาเหมือนกับสอนมนุษย์ทั้งหลายนี้เอง ท่านถือเป็นธรรมด้าธรรมดาเช่นเดียวกับเรามองเห็นคนทั่วไปโดยธรรมดา พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นพวกเทวบุตรเทวดาชั้นต่างๆ ประจักษ์ด้วยพระญาณของพระองค์คือตาทิพย์ เช่นเดียวกับเรามองเห็นสิ่งต่างๆ หรือมนุษย์สัตว์ทั้งหลายด้วยตาเนื้อของเรา

แต่เมื่อเราไม่มีตาทิพย์เหมือนพระพุทธเจ้า ไม่สามารถมองเห็นเทวดาทั้งหลาย จึงกลายเป็นปัญหาโลกแตกอย่างทุกวันนี้ ที่พระพุทธเจ้าแสดงอย่างนั้นด้วยพระจักขุญาณของพระองค์ กับที่เรามาดันเดาและคาดคะเนด้วยความมืดบอดของเรา จึงเป็นที่น่าสลดสังเวชอย่างยิ่งทีเดียว

นี่แหละระหว่างคนตาดีกับคนตาบอด ระหว่างคนโง่กับคนฉลาด มันผิดกันอย่างไร ทั้งๆ ที่เป็นมนุษย์ด้วยกันก็ตาม พระองค์สามารถสอนเทวดาอินทร์พรหมมยักษ์ตลอดถึงสัตว์นรก เปรต อมนุษย์มณา ไม่มีจำกัดขอบเขตมีมากมายกายกอง พุทธภาวะจึงหนักมากสำหรับพระพุทธเจ้า ตามพุทธวิสัยคือวิสัยของพระพุทธเจ้า ที่ทำประโยชน์แก่โลก

พวกเราเป็นคนหูหนวกตาบอด ไม่สามารถมองเห็นทั้งเทวบุตรเทวดาอินทร์พรหมอะไรต่ออะไร แม้ที่สุดจะสั่งสอนตัวเองก็ยังไม่ได้ แล้วเราจะเอาความรู้อันมืดบอดนี้ไปเทียบกับพระพุทธเจ้าหรือ? ข้อนี้จะเป็นไปได้อย่างไร พระพุทธเจ้าทรงมีพระภาวะมากขนาดไหน ยังสามารถนำภระนั้นไปได้ตลอดทั่วถึงจนกระทั่งวันปรินิพพาน

ไม่มีภาระของผู้ใดที่จะหนักหนายิ่งกว่า “พุทธกิจ-พุทธภาระ” ของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ พระพุทธเจ้าเป็น “พุทธวิสัย” ของศาสนา นำพุทธภาระไปได้ตลอดทั่วถึง

สำหรับพวกเราไม่มีความสามารถอย่างท่าน แม้แต่จะสั่งสอนตนเพียงคนเดียวก็ยังล้มลุกคลุกคลาน ให้กิเลสตัณหาเหยียบย่ำทำลาย ชีร์ตเยียวรตวันยังค้ำคั้นยังรุ่ง บางทีเดินจงกรมมันก็ชีร์ตบนหัวอยู่ที่หัวทางจงกรม นอนภาวนามันก็ชีร์ตเยียวรตอยู่ที่นอน นั่นคนทั้งคนกลายเป็น “สัวม” ! เป็น “ถาน” ของกิเลสตัณหาทุกอิริยาบถด้วยความไม่มีสติ พิจารณาชี ดูมันต่างกันไหม? พระพุทธเจ้ากับพวกเราชาวสัวมชาวถานของกิเลสนะ!

ถ้าหากจะพิจารณาแล้ว นำคติท่านมาเป็นประโยชน์ เป็นคติเครื่องพรั่นสอนตัวเองให้เกิดประโยชน์จากธรรมที่กล่าวมานี้ได้ มีบทสำคัญอยู่ว่า พระพุทธเจ้าทำไมสามารถสั่งสอนพระองค์ได้ แล้วเป็นครูของสัตว์โลกทั้งสามโลกธาตุโดยตลอดทั่วถึง แต่เราจะสามารถสอนตัวเรา และแก้กิเลสตัณหาอาสวะซึ่งมีอยู่ภายในใจเราเพียงดวงเดียวเท่านั้น ทำไมจะทำไม่ได้ ทำไมจะปล่อยตัวให้กิเลสตัณหาอาสวะทั้งหลายชีร์ตเยียวรตอยู่ทั้งวันทั้งคืนยืนเดินนั่งนอน ตั้งแต่เล็กจนถึงเฒ่าแก่ชรา ตายไปกับชีกับเยียวของกิเลสคละเคล้าเต็มตัวมีอย่างเธอ! มันสกปรกขนาดไหนกิเลสอาสวะนะ แล้วทำไมให้มันชีร์ตเยียวรตเราอยู่ตลอดเวลา เราไม่มีความขะแยงต่อมันบ้างเธอ?

เพียงเราคนเดียวก็ยังเอาตัวแทบไม่รอด ก็ยังนอนยั้งนั่งให้กิเลสตัณหาอาสวะมันชีร์ตเยียวรตตลอดมาในอิริยาบถทั้งสี่ ยังจะเป็นสัวมเป็นถานมันอยู่อีกหรือ? ควรพิจารณาตัวเอง นี่เป็นคติอันสำคัญที่เราจะนำมาใช้สำหรับตัวเอง กิเลสมันมีอำนาจวาสนาขนาดไหน พระพุทธเจ้า พระสาวกอรหัตตอรหันต์ หรือพุทธบริษัททั้งหลายตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ท่านก็เป็นคนๆ หนึ่ง แต่ทำไมท่านปราบมันได้ เอามันมาเป็นสัวมเป็นถานได้ ชีร์ตเยียวรตมันได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้? คิดค้นจับมันพัดมันเหวี่ยงด้วยสติปัญญาศรัทธาความเพียร จนมันกลายเป็นสัวมเป็นถานของเราเสียที่ไม่ดีหรือ?

อ้าว พยายามมองดู มองไปทางไหนก็มีแต่ห้องน้ำห้องสัวมของกิเลส มันก็น่าสลดสังเวชเหมือนกัน อ้าว พัดตัวให้ตี แก้ให้ได้กับมือ วันนี้มันอยู่ที่ไหนกิเลสนะ? มันอยู่ที่หัวใจเรานี้! ไม่ได้อยู่ตรงไหน แต่ว่าเรามักจะเข้าใจว่า กิเลสมันเป็นเพื่อนสนิทของเรา และเป็นเราเสียทั้งหมด นี่แหละ! ที่มันแก้ไม่ตก เพราะเห็นว่ากิเลสมันเป็นเรา จึงไม่กล้าแตะต้องทำลายมัน กลัวจะเป็นการทำลายตนที่รักสงวนมากไปด้วย

ถ้าถือว่ากิเลสเป็นกิเลสและกิเลสเป็นภัยแล้ว ก็มีทางแก้ไขได้ หาอุบายพิจารณาแก้ไขตัวเองให้ได้ พุดถึงการแก้ก็ไม่มีอะไรที่จะแก้ยากยิ่งกว่าแก้กิเลส กิเลสคืออะไร? ก็คือความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นนั่นแล

มนุษย์เรามีหัวใจ สัตว์มีหัวใจ ทำไมจะไม่อยากได้อะไรก็มี ทำไมจะไม่อยากโลภ “เมืองพอ” ของความโลภมันมีที่ไหน “เมืองพอ” ของความโกรธมันมีที่ไหน? “เมืองพอ” ของความหลงมันมีที่ไหน? มันไม่มีขอบเขต มันกว้างขวางยิ่งกว่าแม่น้ำท้องฟ้า มหาสมุทร เพราะฉะนั้นมันจึงแก้ยาก เพราะมันกว้างแสนกว้างจึงเป็นของแก้ได้ยาก แต่ถึงกว้างขนาดไหนก็ตาม รากฐานของสิ่งเหล่านี้มันก็อยู่ที่ใจดวงเดียวนี้เท่านั้น ประมวลลงมาอยู่ที่ตรงนี้! ตัดรากแก้วของมันออกที่ตรงนี้แล้วมันก็ตายไปหมด เช่นเดียวกับต้นไม้ที่ถูกถอนรากแก้วแล้วต้องตายตายเดียวจะนั้น!

ความโลภ ความโกรธ ความหลง กิ่งก้านสาขาของมัน แดกกิ่งแตกก้าน แดกใบ แดกดอก แดกผลออกไปมากมายเพียงใดก็ตาม มันขึ้นอยู่กับต้นของมัน มันมีต้นมีอาหารที่หล่อเลี้ยงมันจึงเจริญเติบโต แดกกิ่งแตกก้านออกไปได้ แต่ถ้าพยายามตัดสิ่งสำคัญๆ ของมันซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจออกแล้ว มันจะไม่มีทางแผ่กระจายไปได้มากมาย ดังที่เคยเป็นมา จะค่อยยับเยินหรือค่อยยุบยอบตายลงไปโดยลำดับ จนกระทั่งตายหมด โดยสิ้นเชิงหลังจากถอนรากแก้ว คือ “อวิชชา” ออกหมดแล้ว ด้วยอำนาจของ “มหาสติ มหาปัญญา ศรัทธาความเพียร” ไม่มีอย่างอื่นที่จะยิ่งไปกว่าธรรมดังกล่าวนี้ ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งกับการฆ่ากิเลสทั้งสามประเภทอันใหญ่โตนี้ให้หมดไปจากใจ

คำว่า “สมณะที่ ๑, ที่ ๒, ที่ ๓ ที่ ๔” จะปรากฏขึ้นมาเป็นลำดับๆ และปรากฏขึ้นมาอย่างแจ่มชัดประจักษ์ใจเป็น “สนทิกุลิก” รู้เองเห็นเอง ในวงผู้ปฏิบัติโดยเฉพาะ “ปัจจุตต เวทิตตโพ ญาณุหิ” ท่านผู้รู้ทั้งหลายจะไม่ว่างที่อื่น จะรู้ขึ้นกับตัวเองนี้ด้วยกันทั้งสิ้น เพราะธรรมะที่ท่านวางไว้เป็นสมบัติกลาง นี่เป็นจุดที่จะตัดกิเลสอาสวะทั้งหลายต้องสู้มัน! เวลานี้เราได้สติตั้งมาพอสมควรแล้ว ได้รับการอบรมจากอรรถจากธรรม ได้ศึกษาเล่าเรียนมาพอสมควร ได้ฟังโอวาทจากครูอาจารย์มาพอสมควร ปัญหาอันใหญ่ก็คือเรื่องของเราที่จะพิชิตตัวให้มีสติปัญญาทันกับกลมายาของกิเลส ซึ่งมีร้อยเล่ห์พันเหลี่ยมร้อยสันพันคมภายในใจ ให้ขาดลงไปโดยลำดับๆ

กิเลสขาดลงไปมาน้อย ความสุขความสบายก็ค่อยปรากฏขึ้นมาภายในใจ ความเย็นใจนี้เย็นยิ่งกว่าสิ่งทั้งหลายเย็น สุขใจสุขไม่มึนงอม สุขไม่มีเบื่อมีเน่า สุขอย่างสม่ำเสมอ สุขสุดยอด จึงเป็น “สุข อกาลิก” ไม่มีสลายเปลี่ยนแปลงไปไหน เป็นความสุขที่ยอดเยี่ยมคงเส้นคงวา ไม่มีสมมุติใดมาทำลายได้อีก นี่แหละที่ท่านเรียกว่า “ความสุขของนักปราชญ์”

พระพุทธเจ้าท่านทรงค้นพบความสุขประเภทนี้ สาวกอรหัตตอรหันต์ทั้งหลาย ท่านก็ค้นพบความสุขประเภทนี้ ท่านจึงปล่อยวางความสุขสมมุติโดยประการทั้งปวง ที่

เคยเกี่ยวข้องกันมา ไม่เพียงแต่สุข ทุกข์ก็ปล่อยโดยสิ้นเชิงเช่นเดียวกัน เป็นผู้หมดห่วง ใยหมดป่าช้า ไม่ต้องมาวนเวียนตาย-เกิดกันไม่หยุดไม่ถอยในกำเนิดต่าง ๆ ภพน้อย ภพใหญ่ที่เรียกว่า “วิภูวน” วนไปวนมา ตัดกงจักร “วิภูวน” นี้ออกจากใจเสียได้ เป็นความสุขเป็นความสบายอันล้นพ้น

นี่คือความสุขของมนุษย์แท้ สัมกับภูมิของมนุษย์ที่มีความเฉลียวฉลาด เจอความสุขนี้แล้ว สิ่งใด ๆ ก็ปล่อยไปหมด นี่ในธรรมบทที่ว่า “สมณานญจ ทสฺสนิ” ก็เข้า ในจิตดวงนี้ แม้ “นิพพานสจฺฉิกิริยาจ เอตมฺมจฺจลฺมุตฺตม” ก็เช่นเดียวกัน การทำพระนิพพานให้แจ้ง คือเวลานี้พระนิพพานถูกปิดบังด้วยกิเลสประเภทต่าง ๆ จนมืดมิดทั้งกลางวันกลางคืน ไม่มีความสง่าผ่าเผยขึ้นภายในจิตใจแม้ชนิดหนึ่งเลย

พระอาทิตย์แม้จะถูกเมฆปิดบัง แสงสว่างส่องมาไม่เต็มที่ได้ก็ตาม แต่เป็นบางกาลบางเวลา ย่อมมีการเปิดเผยตัวออกได้อย่างชัดเจน ที่เรียกว่า “ท้องฟ้าอากาศปลอดโปร่ง” จิตใจของเราที่ถูกกิเลสหุ้มห่อปิดบังอยู่นี้ ไม่มีวันปลอดโปร่งได้เลย มืดมิดปิดตาอยู่อย่างนั้น นั่นแหละท่านว่า “ให้ทำพระนิพพานให้แจ้ง” พระนิพพานก็หมายถึงจิตนั่นเองไม่ได้หมายถึงอะไรอื่น ที่พระนิพพานยังแจ้งไม่ได้ก็เพราะสิ่งปิดบังทั้งหลายคือกิเลสนี้ ซึ่งเปรียบเหมือนก้อนเมฆปิดบังพระอาทิตย์ เมื่อชำระด้วยความเพียรมีสติปัญญาเป็นผู้บุกเบิกแล้ว พระนิพพานซึ่งเป็นตัวจิตล้วน ๆ นั้น ก็ค่อยแสดงตัวออกมาโดยลำดับ จนกระทั่งทำพระนิพพานแจ้งอย่างประจักษ์

นี่ก็ “เอตมฺมจฺจลฺมุตฺตม” เป็นมงคลอันสูงสุด ไม่มีมงคลอันใดในโลกนี้จะสูงยิ่งกว่าการพบสมณะสุดท้ายคือพระอรหันต์ และการทำพระนิพพานให้แจ้ง คือถึงความบริสุทธิ์ของใจ นี่เป็นมงคลอันสูงสุด ทำให้ประจักษ์กับใจเราเอง ทั้งจะได้รู้ชัดเจนว่า ศาสนาของพระพุทธเจ้านั้นสอนโลกอย่างปาว ๆ เล่น ๆ หรือว่าสอนจริง ๆ หรือใครเป็นคนเล่น ใครเป็นคนจริง โอวาทเป็นของเล่น หรือผู้ฟังผู้ถือเป็นคนเล่น หรืออะไรจริงอะไรไม่จริง พิสูจน์กันที่หัวใจเรา นำโอวาทนั้นแหละเข้ามาพิสูจน์ เป็นเครื่องมือเทียบเคียงว่าอะไรจริงอะไรปลอมกันแน่

เมื่อธรรมชาตินี้จริงขึ้นมาล้วน ๆ ที่ใจแล้ว ตำนานธรรมของพระพุทธเจ้า แม้ที่เขียนเป็นเศษกระดาษซึ่งตกอยู่ตามถนนหนทางยังไม่กล้าเหยียบย่ำ เพราะนั่นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เหยียบไม่ลง เพราะลงได้เคารพหลักใหญ่แล้ว ปลีกย่อยก็เคารพไปหมด พระพุทธรูปก็ตาม จะเป็นอะไรก็ตามที่เกี่ยวกับ “พุทธ ธรรม สงฆ์” แล้วกราบอย่างถึงใจเพราะเชื่อหลักใหญ่แล้ว

หลักใหญ่คืออะไร? คือหัวใจเราถึงความบริสุทธิ์ เพราะอำนาจแห่งธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องชี้แจงแสดงบอกแนวทางให้รู้ทั้งเหตุและผล จึงเคารพไปหมด ดังท่านอาจารย์มั่นเป็นตัวอย่างในสมัยปัจจุบัน

ในห้องนอนใต้ที่ถุกนิมนต์ไปพัก ถ้ามีหนังสือธรรมะอยู่ต่ำกว่าท่าน ท่านจะไม่ยอมนอนในห้องนั้นเลย ท่านจะยกหนังสือขึ้นไว้ให้สูงกว่าศีรษะท่านเสมอ ท่านจึงยอมนอน

“นี่ธรรมของพระพุทธเจ้า เราอยู่ด้วยธรรม กินด้วยธรรม เป็นตายเราอบกับธรรม ปฏิบัติได้รู้ได้เห็นมากน้อยเพราะธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น เราจะเหยียบย่ำทำลายได้อย่างไร! ท่านว่า “เอาธรรมมาอยู่ต่ำกว่าเราได้อย่างไร!” ท่านไม่ยอมนอนยกตัวอย่างที่ท่านมาพักวัดศาลวันเป็นต้น ในห้องนั้นมีหนังสือธรรมอยู่ ท่านไม่ยอมนอน ให้ชนหนังสือขึ้นไว้ที่สูงหมด นี่แหละ! ลงเคารพจะต้องถึงใจทุกอย่าง” เพราะธรรมถึงใจ

ความเคารพ ไม่ว่าจะฝ่ายสมมุติไม่ว่าอะไรท่านเคารพอย่างถึงใจ ถึงเรียกว่า “สุดยอด” กราบพระพุทธรูปก็สนิท ไม่มีใครที่จะกราบสวयงามแนบสนิทยิ่งกว่าท่าน อาจารย์มั่นในสมัยปัจจุบันนี้ เห็นประจักษ์ด้วยตากับใจเราเอง ความเคารพในอรรถในธรรมก็เช่นเดียวกัน แม้แต่รูปพระกัจจายนะ ที่อยู่ในชองยาพระกัจจายนะ พอท่านได้มา “โอ้โฮ ! พระกัจจายนะเป็นสาวกของพระพุทธเจ้านี้! ท่านรีบเทยกออก เอรูปเห็นไว้เหนือที่นอนท่าน ท่านกราบ “นี่องค์พระสาวก นีรูปร่างของท่าน” นั้น! “มีความหมายแค่ไหนไหนพระกัจจายนะ จะมาทำเป็นเล่นอย่างนี้ได้หรือ?” แน่ะ! ฟังดูซิ

นี่แหละเมื่อถึงใจแล้ว ถึงทุกอย่าง เคารพทุกอย่าง บรรดาสิ่งที่ควรเป็นของเคารพท่านเคารพจริง นั่น ท่านไม่ได้เล่นเหมือนปลุกุชคนหนาหอรอก เหยียบโน่นเหยียบนี่เหมือนอย่างพวกเราทั้งหลาย เพราะไม่รู้นี่ คอยลุ่มๆ คล้ำๆ งูๆ ปลาๆ ไปในลักษณะของคนตาบอดนั้นแล ถ้าคนตาดีแล้วไม่เหยียบ อันไหนจะเป็นชวากเป็นหนาม ไม่ยอมเหยียบ สิ่งใดที่จะเป็นโทษเป็นภัยขาดความเคารพ ท่านไม่ยอมทำ นักปราชญ์ท่านเป็นอย่างนั้น ไม่เหมือนคนตาบอดเหยียบตะไปเลย โดยไม่คำนึงว่าควรหรือไม่ควร (เสียงเครื่องบินดังไม่หยุด ท่านเลยหยุดเทศน์)